

HATANPÄÄN ALUEEN HISTORIA JA AJALLISET KERROSTUMAT

Arkkitehtitoimisto Seija Hirvikallio 2016

Hatanpään alueen rakennusten sijainnit ja tunnukset vuonna 2016.

Selvityksen tilaaja
Selvityksen laatija

Tampereen Tilakeskus Liikelaitos / hankearkkitehti Kirsti Hankela
Arkkitehtitoimisto Seija Hirvikallio / arkkitehti Seija Hirvikallio
2016

HATANPÄÄN ALUEEN HISTORIA JA AJALLISET KERROSTUMAT

Sisältö

Yleistietoja Hatanpään alueesta	4
Asemakaava	4
Suojelumerkinnät	4
HATANPÄÄN KARTANOALUEEN HISTORIAA	4
Omistaja- ja asukashistoria 1600-luvulta lähtien	4
HATANPÄÄN KARTANON YMPÄRISTÖ JA PUISTO	6
HATANPÄÄN ALUEEN RAKENTUMINEN VUOSINA 1758-2016	8
PURETTUJA RAKENNUKSIA	16
NYKYISET RAKENNUKSET	17
HATANPÄÄN ALUEEN AIKAKERROSTUMAT	19
ASEMAKAAVA	20
ALUEEN TÄRKEIMMÄT NÄKYMÄT	21
ILMAKUVAT	22
Lähteet	25

Kaksi Hatanpään alueen tärkeää rakennusta: Hatanpään kartanon päärakennus (arkkitehti Odert Sebastian Gripenberg 1885) ja Hatanpään sairaala (arkkitehti Bertel Strömmer 1935).

YLEISTIETOJA HATANPÄÄN ALUEESTA

Asemakaava

Tampereen kaupunginvaltuusto on hyväksynyt voimassa olevan asemakaavan 2.5.2001. Tontilla on rakennusoikeutta 60 000 krsm², josta on käytetty 52 127 krsm².

Korttelit	837-122-500, 501
Tontin pinta-ala	9,7632 ha
Kaavamerkintä	Y-12 Yleisten rakennusten korttelialue. Tontin salittu kerrosluku on kuusi ja autopaikkavaatimus on 1 ap/asunto ja 1 ap/200 krsm ² .

Suojelumerkinnät

s-12 Alueella olevat historialliset polut, portaikot, rantakiveykset ja muistomerkit on säilytettävä. Puusto ja istutukset on säilytettävä siten, että sallitaan vain maiseman hoidon kannalta tarpeelliset toimenpiteet.

sr-7 Kulttuurihistoriallisesti arvokas ja kaupunkikuvan säilyttämisen kannalta tärkeä rakennus. Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy.

Rakennukset: Jukola (navetta), väentupa, asuntolarakennus (konttori), pesularakennus.

sr-8 Rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy. Rakennukset: kartanon päärakennus, Idmanin huvila

HATANPÄÄN KARTANOALUEEN HISTORIAA

Hatanpäänniemi esiintyy ensimmäisen kerran maakirjoissa vuonna 1540. Silloin se esiintyi kylänä, johon kuului kolme taloa, jotka omisti Matti Sepä, Ragvald-niminen talonpoika ja Lasse Niilonpoika Pehkiä. Matti Sepän talo oli suurin ja pian se sai nimen Hatanpää. 1500-luvulla Hatanpää oli jo vauras talo, jossa oli 4-5 lehmää, 6 hiehoa, 5-7 lammasta, muutama vuohi, 2-5 sikaa ja 1-2 hevosta.

1600-luvun katovuosina talot autioituivat.

Omistaja- ja asukshistoria 1600-luvulta lähtien

1605 ratsumies Paavali Laurinpoika (liitti Hatanpäähän Ragvaldin talon), Hatanpään talo sijaitsi niemen Sarviksen tehtaan paikalla).

1650 kreivi Ernst Juhana Creutz, Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra (rälssitila).

1656 Yrjö Klementinpoika

1664 Hatanpäästä tuli ratsutila.

1698 Tauskon tila (vänrikin virkatalo) liitettiin Hatanpään tilaan, Hatanpään tilasta tulee kartano, omistaja Ernst Juhana Creutzin tytär, Elsa Margareta Creutz.

1723 rykmentinkirjuri Jonas Brandt.

1728 edellisen puoliso Sara Ivendorff, meni uudelleen naimisiin rykmentinkirjuri Peter Gaddin kanssa

1739 kapteeni Lindelöf.

1747 Sara Ivendorffin veli Carl Magnus Ivendorff.

1758 omistajaksi tuli vapaaherra Hans Henrik Boije, joka vaikutti oleellisesti Tampereen kaupungin syntymiseen. Boije omisti myös Tammerkosken kartanon. Boije teki Hatanpään kartanosta suurviljelytilan. Tilaa hoitivat tilanhoitaja, 10 renkiä ja 9 naispalvelijaa. Verotettava kylvömäärä oli 12 tynnyriä viljaa.

Suurin osa Hatanpään torpista perustettiin Boijen aikana: Vihioja, Saviniemi, Jokipohja, Kujanpää, Raitinpää, Salhoja, Rukomäki (Rähkämäki), Viinikka, Rautaharkko, Heikkilä, Nekala, Jokela, Tohko ja Tanhuanpää. Suurin osa nimistä on säilynyt Tampereen kaupunginosien niminä nyky päivään saakka.

1777 Boije vuokrasi Hatanpään kapteeni Gabriel Gustav Granfeltille ja vuonna 1779 Sele-nimiselle miehelle

1777 Hans Henrik Boije teki valtion kanssa vaihtokirjan, jolla valtio hankki Boijelta Tampereen kaupungin maaksi hänen omistamansa Tammerkosken ratsutilasäterin ja siihen kuuluneet Pyynikin talon ja Nalkalan torpan. Korvaukseksi tästä Boijelle myönnettiin ratsuvelvollisuus ja säteritilan vapaudet Hatanpään ja Otavalan tiloihin sekä hänelle luovutettiin useita muita tiloja lähiseudulta. Boijen aikana rakennettiin kartanon yksikerroksinen päärakennus.

1780 Vaurastuttuaan maakaupoista myi Boije Hatanpään kartanon kruunuvouti Gabriel Ahlmanille, joka viljeli Hatanpäättä vuoteen

1799 Ahlmanin lahjoitti omaisuutensa Suomen talousseuran kautta yleishyödylliseen tarkoitukseen. Hänen lahjoituksensa turvin perustettiin mm. Ahlmanin maatalousoppilaitos.

1799–1801 Gabriel Ahlmanin leski omisti Hatanpään kartanon.

1801 kartano siirtyi ruukinisäntä L.G. Lefrénin omistukseen. Hän omisti mm. paperitehtaan (myöhemmin Frenckellin paperitehdas). Lefrén viljeli Hatanpäättä kuolemaansa asti vuoteen 1825.

1820 kartanon hirsinen väentupa rakennettiin.

1825 Lefrénin perikunta myi Hatanpään kartanon ja Otavalan tilat laamanni ja ritari Nils Johan Idmanille. Idman oli kartanon viimeinen yksityisomistaja. Idmanin suku hallinnoi 100 vuotta Hatanpäättä, johon tuolloin kuuluivat Tammekosken itärannalla sijainneet maat, jonne myöhemmin syntyi Kyttälän kaupunginosa. Nämä maat Tampereen kaupunki osti vuonna 1876, jolloin Viinikanojasta tuli kaupungin ja Hatanpään kartanon raja. Hatanpään kartano kuului silloin Messukylän pitäjään.

1876 Kyttälän oston jälkeen Hatanpään kartano siirtyi Carl Gustav Idmanin haltuun. Hän kuoli vuonna 1880 ja perikunta jatkoi tilan hoitoa.

1880 kaksikerroksiseksi korotettu päärakennus paloi.

1883–85 rakennettiin uusi päärakennus palaneen päärakennuksen paikalle Odert Sebastian Gripenbergin piirustusten mukaan. Tyylliltään päärakennus edustaa uusrenessanssia, johon yhdistyy barokin piirteitä.

1898 valmistui Gripenbergin suunnittelema uusgoottilainen palatsi ns. Huvila, jossa Nils Idman asui.

1903 agronomi Fredrik (Fedi) Idman lunasti yhtenä perikunnan jäsenenä kartanon ja viljeli sitä vuoteen 1913 saakka.

1913 Nils Idman joutui vararikkoon ja Tampereen kaupunki osti Hatanpään kartanon, jonka alue käsitti kaikkiaan 1459,3 hehtaaria maata.

1914 Tampereen kaupunki päätti muuttaa Hatanpään rakennukset sairaalarakennuksiksi. Päärakennus ja Huvila toimivat sotilassairaalana vuoteen 1918 asti.

1916 Navetasta tehtiin mielisairaala, entiseen päärakennuksiin sijoitettiin 55 vuodetta, muonarenkien asuinrakennus muutettiin sairaalan talousrakennukseksi

1919 Hatanpään huvilarakennus muutettiin kirurgi- ja sisätautiosastoksi

1935 Hatanpään sairaala rakennetaan (Bertel Strömmer).

1960-luku päärakennus jäi sairaalakäytöstä pois.

1969–70 Päärakennus muutettiin Kaupunginmuseoksi

1993–2006 Päärakennuksessa toimi Nukke- ja pukumuseo. Huvilarakennus muutettiin kaupungin virastokäyttöön vuonna 1993.

2007–2015 Päärakennus toimi juhla- ja kokouspaikkana

HATANPÄÄN KARTANON YMPÄRISTÖ JA PUISTO

Hatanpään kartanon puisto ja päärakennukselle johtava puistokuja syntyivät Hans Henrik Boijen aikana 1700-luvun loppupuolella, mutta suurin osa koivuista, vaahteroista, pihlajista ja metsälehmüksistä istutettiin suuren vuonna 1896 toteutetun uudistuksen aikana. Puistosuunnitelman laati kaupunginpuutarhuri K.J. Gauffin. Puistoon rakennettiin uusia käytäviä, istutuksia ja kiviaita. Kasvihuoneita rakennettiin neljä.

Puistossa on monihaaraiset kuuset, jotka ovat saaneet nimet Hattu ja Myssy. Nimet tulivat Ruotsissa 1700-luvulla toimineiden poliittisten ryhmien hattujen ja myssyjen mukaan. Rantatien varrella on luonnonkivi, jota kutsutaan Vapaamuurarin haudaksi. Rantatien yläpuolella on Kuninkaan kuja ja Kyyneelten polku. Idmanin aikana rannat pengerrerettiin kivimuureilla. Kuningas Kustaa III käveli Kuninkaankujalla vieraillessaan Tampereella vuonna 1778.

Ruusutarha rakennettiin vuosina 1971–73 ja sitä laajennettiin vuosina 1991–92. Siellä on 160 ryhmä-, köynnös-, maanpeite- ja pensasruusulajiketta. Nykyisen ruusutarhan paikalla oli aiemmin 0,5 hehtaarin hedelmätarha.

Puisto ja sen hedelmätarha-, vihannesmaa- ja peltoalueet siirtyivät kaupungin omistukseen 1968.

Vuonna 1970 perustettiin 4 hehtaarin laajuinen Hatanpään arboretum, johon on istutettu noin 400 kasvilajia, pääasiassa puita ja pensaita. Suunnitelma laadittiin kaupunginpuutarhuri Kauko Aarnion aloitteesta. Arboretumiin lisättiin vuonna 1994 kivikkopuutarha, jonka laajuus on 600 m². Sinne istutettiin yli 100 erilaista kivikossa viihtyvää perennaa

1

2

3

4

1. Arboretum on perustettu vuonna 1970.
2. Ruusutarhan ensimmäiset ruusut istutettiin vuosina 1971–73.
3. Ruusutarhan hedelmäpuut.
4. Ruusupenkki.

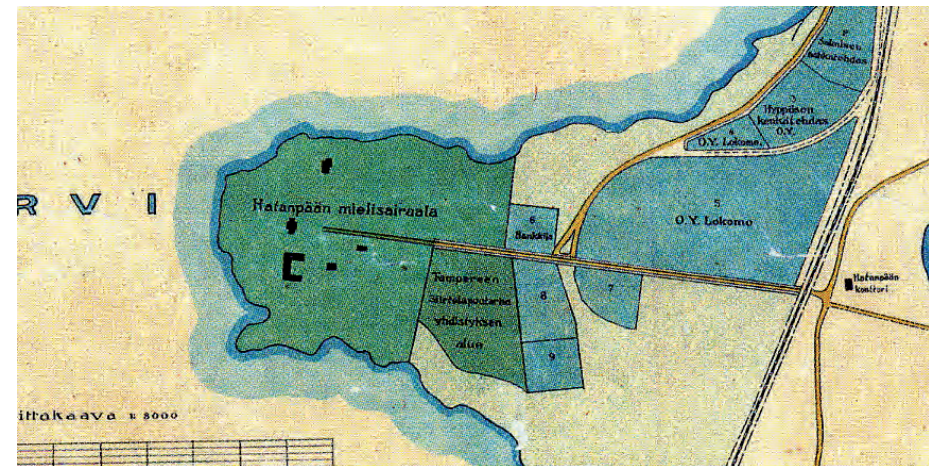
HATANPÄÄN ALUEEN RAKENTUMINEN VUOSINA 1758-2016

Asemakartta vuodelta 1758 on vanhin tiedossa oleva kartta Hatanpään alueesta. Kartanon isäntä oli silloin vapaaherra Hans Henrik Boije. Hatanpään kartanosta tehtiin suurviljelystila. Lähde: Helén & Seppänen: Tampere kartalla.

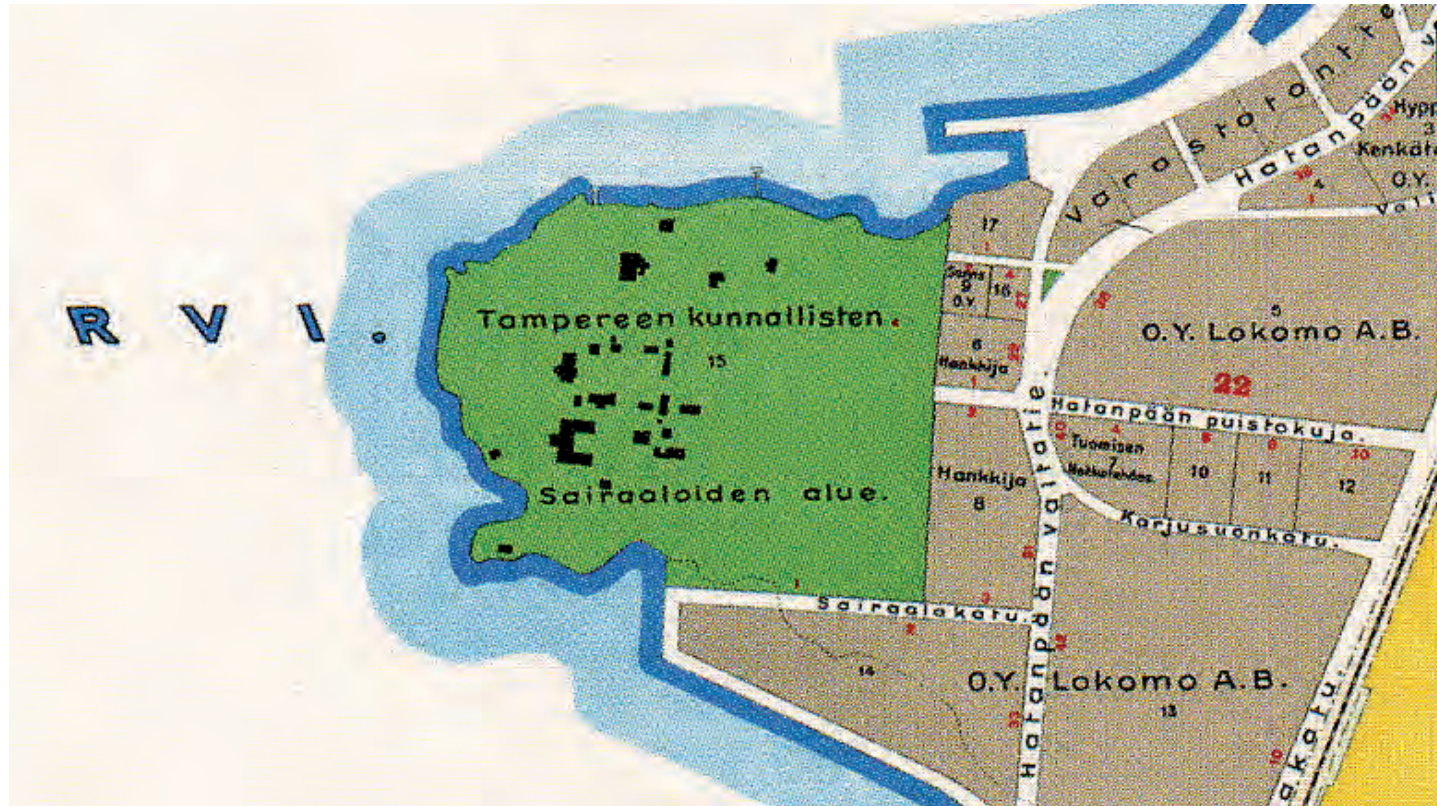

Asemakartta 1900-luvun alusta. Lähde: Hatanpään kartanopuiston käyttö- ja hoitosuunnitelma.

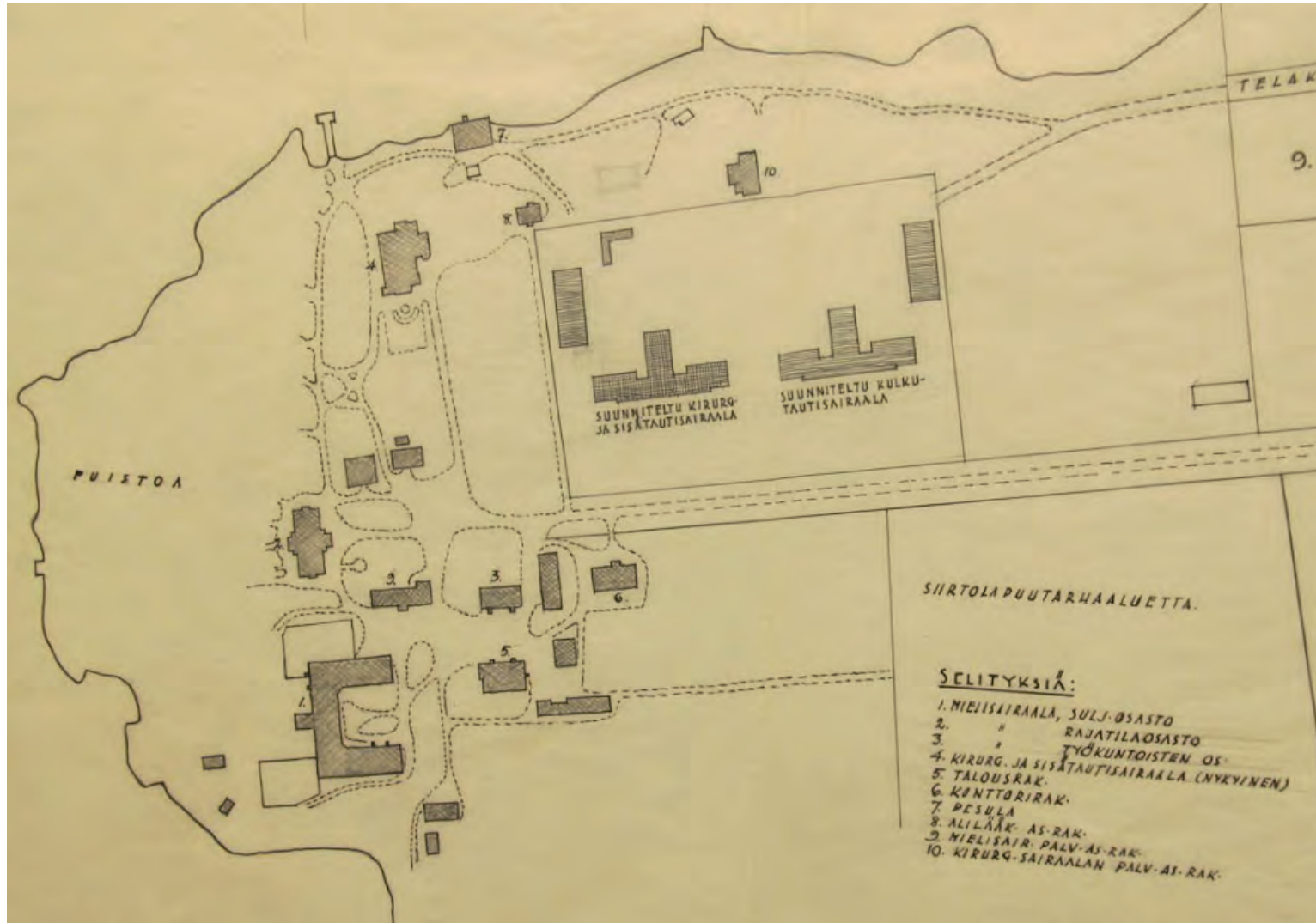

Asemakartta vuodelta 1916, jolloin kartanosta ja sen navetasta tehtiin Hatanpään mielisairaala. Alueen kaakkoiskulmassa on Tampereen siirtolapuutarhayhdistyksen alue. Lähde: Helén & Seppänen: Tampere kartalla.

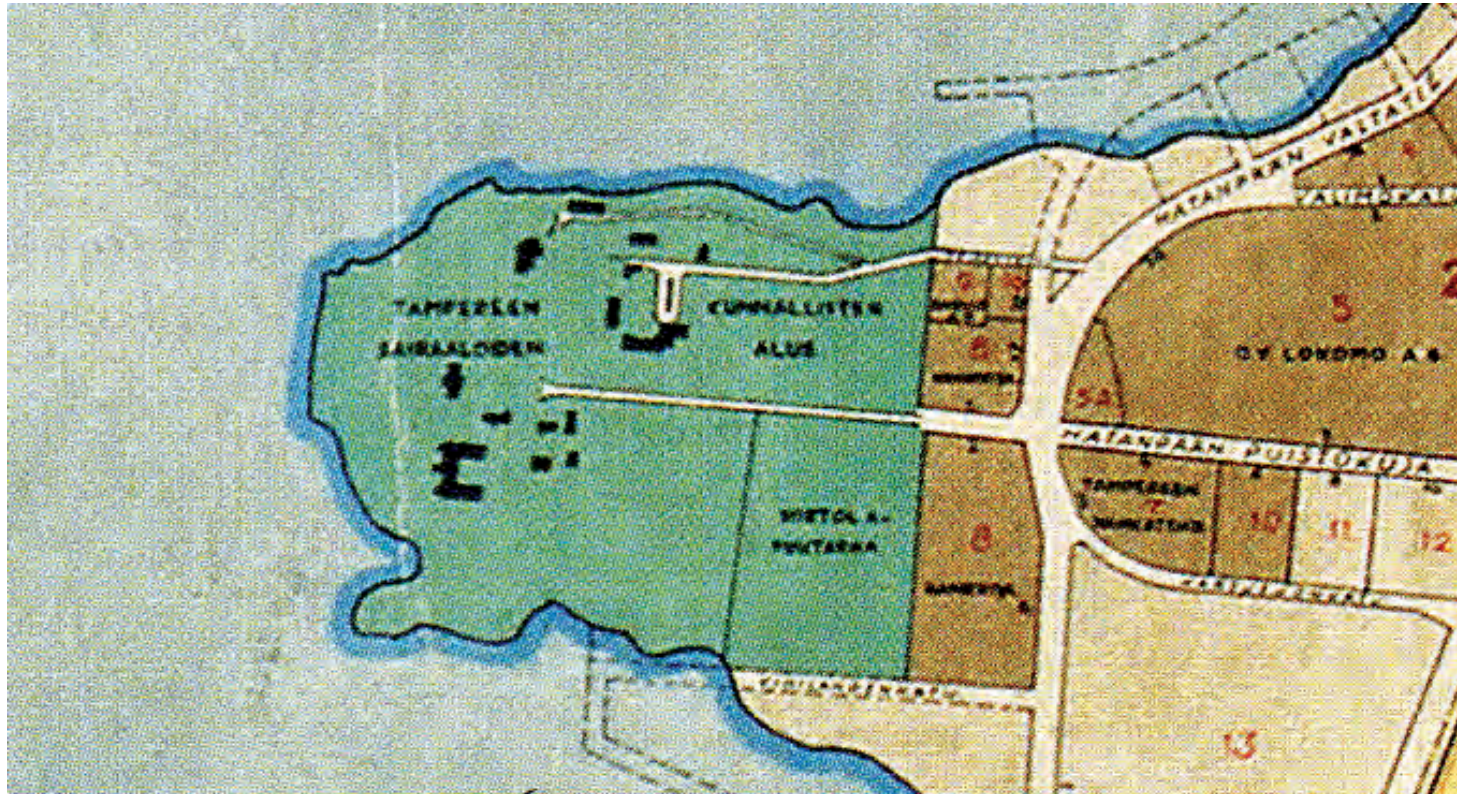
Asemakartta vuodelta 1914. Nykyisistä rakennuksista kartassa näkyvät kartanon päärakennus, navetta, Idmanin huvila, pesularakennus, kivikellari, väentupa ja konttorirakennus. Lähde: Hatanpään kartanopuiston käyttö- ja hoitosuunnitelma.

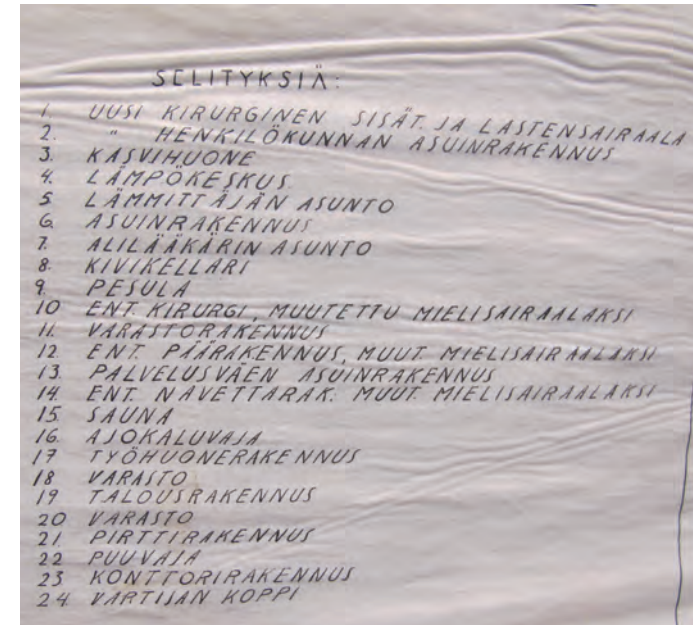
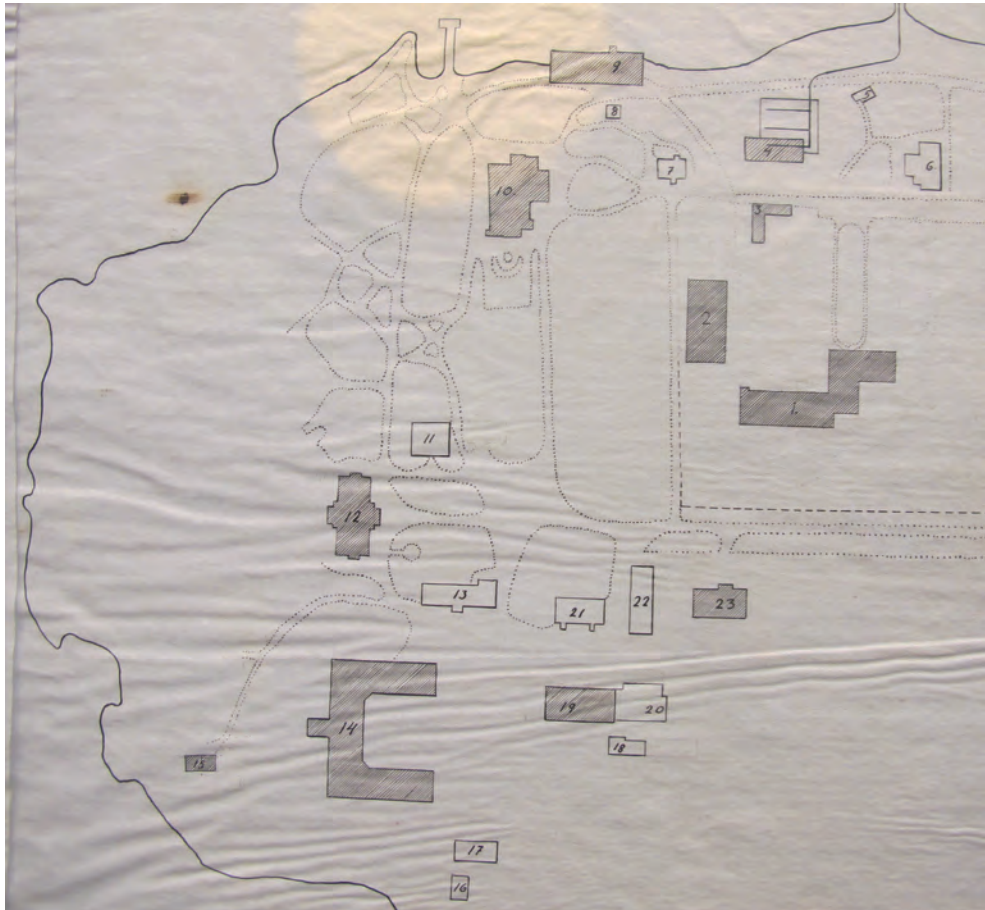
Asemakartta vuodelta 1921. Alue on merkitty Tampereen kunnallisten sairaaloiden alueeksi. Lähde: Helén & Seppänen: Tampere kartalla.

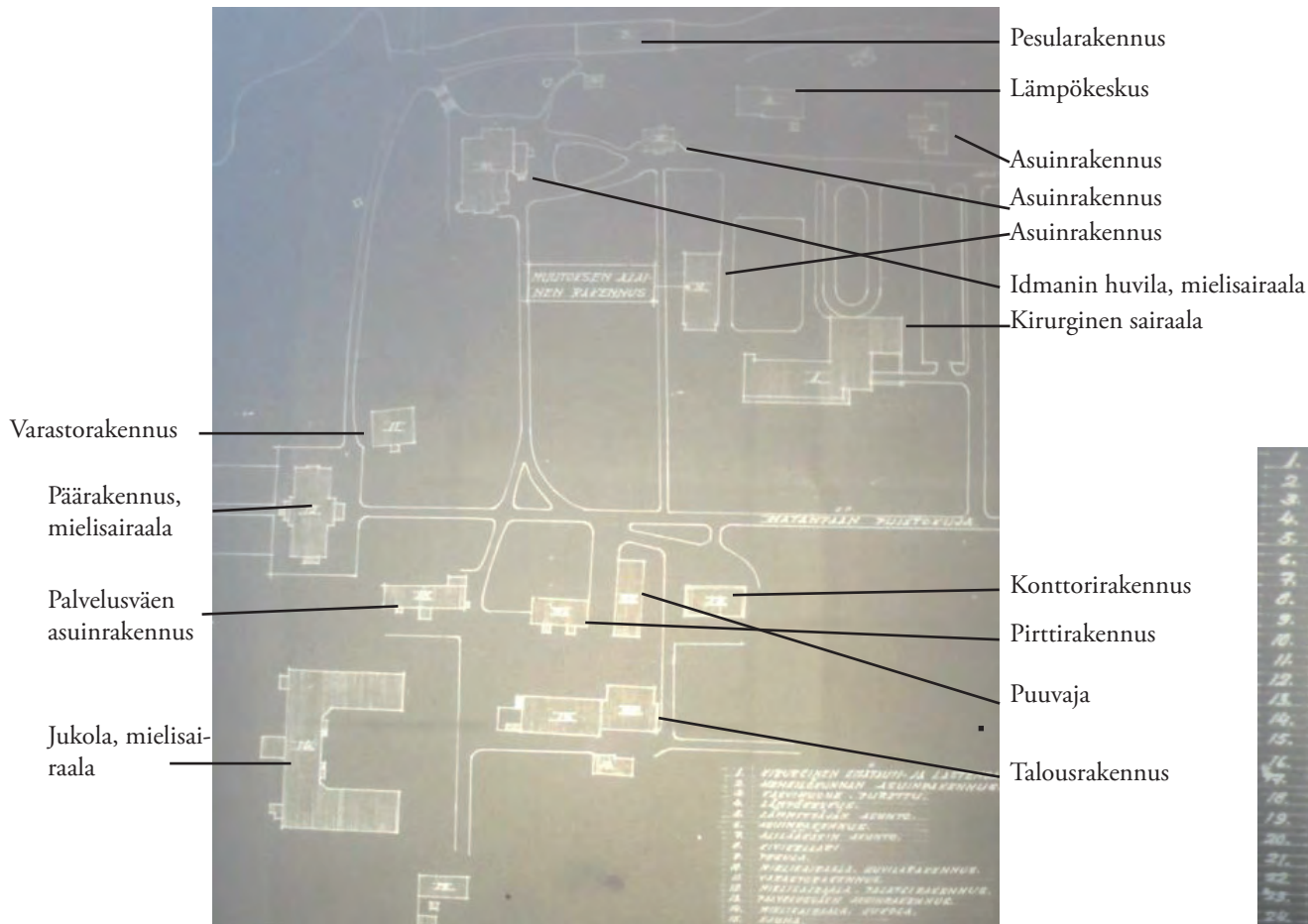
Bertel Strömmerin asemapiirros vuodelta 1932. Navetta on merkitty mielisairalaksi, päärakennus mielisairaalan rajatilaosastoksi ja väentupa työkuuntoisten osastoksi. Idmanin huvilassa on kirurgian ja sisätautisairaalan osasto. Navetan edessä on talousrakennus ja konttorirakennus. Pesula on Pyhäjärven rannassa ja pesulan edessä kivikellari. Alilääkärin asunto on nykyinen laitehuoltotila/työhönnotto. Väentuvan vieressä on mielisairaalan palveluasuinrakennus. Pohjoisreunalla on kirurgian sairaalan palveluasuinrakennus. Varsinaiset sairaalarakennukset, kirurgian- ja sisätautisairaala ja kulkutautisairaala, on merkitty alueen keskialueella. Lähde: Tampereen Tilakeskusten arkisto.

Asemakartta vuodelta 1937. Kartassa näkyy sairaalarakennuksen ensimmäinen rakennusvaihe kirurgia- ja sisätautisairaala.
Lähde: Helén & Seppänen: Tampere kartalla.

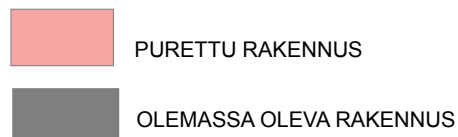
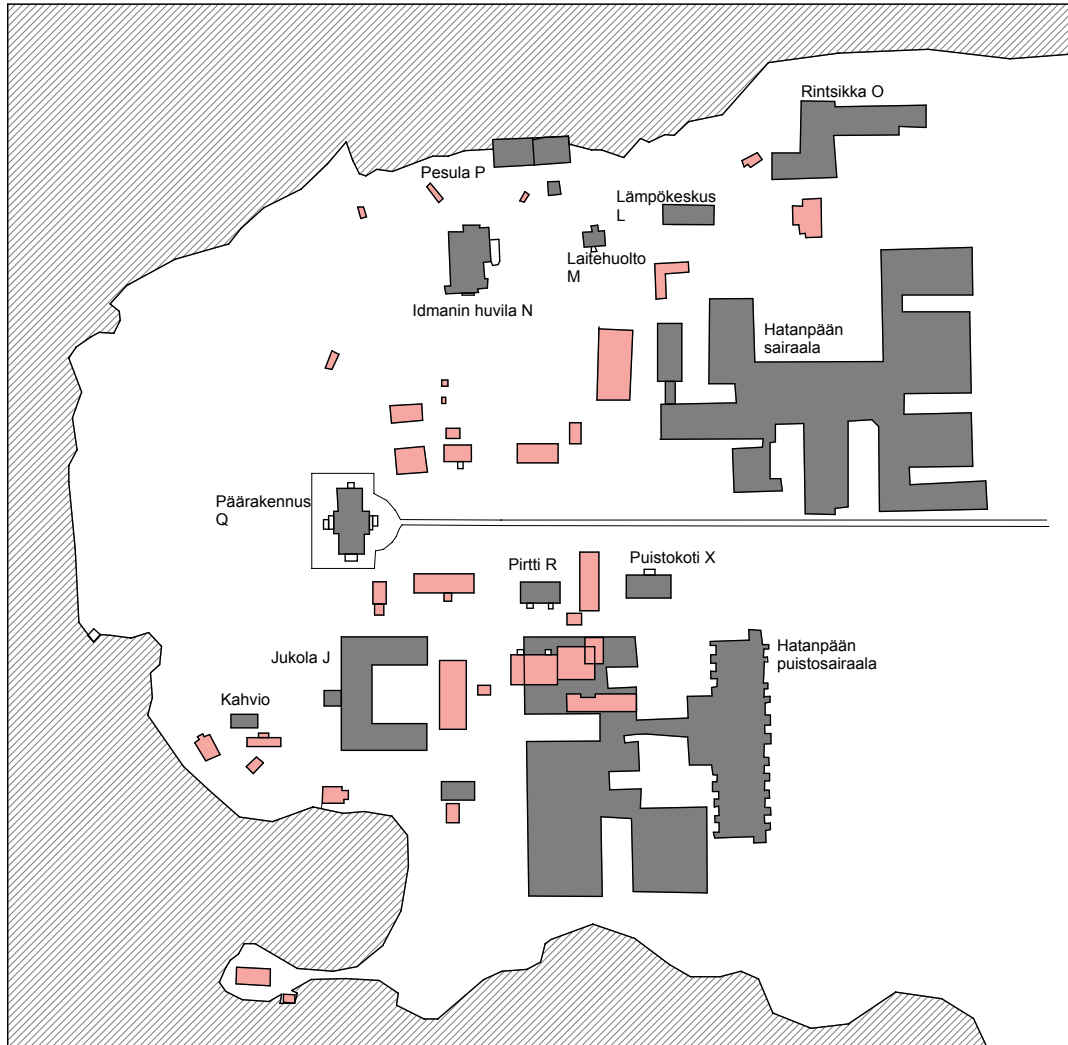
Asemapiirros vuodelta 1944. Verrattuna edelliseen vuoden 1932 asemapiirrokseen Strömmer on lisännyt tähän lämpökeskuksen Pyhäjärven rantaan. Varastoraken-
 nuksen edestä. Varastorakennusta navetan edessä on laajennettu. Lähde: Tampereen Tilakes-
 kuksen arkisto.

1. KIRURGINEN SISÄTAUTI- JA LASTENSAIRAALA
2. HENKILÖPUNNAN ASUINRAKENNUS.
3. KASVIHUONE, TURETTU.
4. LÄMPÖKESKUS.
5. LÄMMITTÄJÄN ASUNTO.
6. ASUINRAKENNUS.
7. ALLIÄÄKÄRIN ASUNTO.
8. KIVIEELLARI.
9. PESULA.
10. MIELISAIRAALA, HUUVILARAKENNUS.
11. VARASTORAKENNUS.
12. MIELISAIRAALA, PALATSERAKENNUS.
13. PALVELUSVÄEN ASUINRAKENNUS.
14. MIELISAIRAALA, JUKOLA.
15. SAUNA.
16. AJOKALLUYAJA.
17. TYÖHUONERAKENNUS.
18. VARASTO.
19. TALOUSRAKENNUS.
20. VARASTO, JUURIKK.
21. PIRTIRAKENNUS.
22. PUUVAJA.
23. KONTTORIRAKENNUS.
24. VÄRTTÄIN KOPPI.

Asemapiirros vuodelta 1966. Lähde: Tampereen rakennusvalvonnan arkisto.

PURETUT RAKENNUKSET

PURETTUJA RAKENNUKSIA

Päärakennuksen (kartan läheisyydestä)

- palveluväen asuinrakennus
- talousrakennus
- hoitajien asuinrakennus
- kirurginen sairaala
- talous- ja varistorakennukset 2 kpl
- puuvajarakennus pirtin ja konttorin välistä

Navetan läheisyydestä:

- talousrakennus ja varastoja 2 kpl
- vaunuvaja
- sikala/talli
- vanha lämpökeskus
- rengin tupa
- työhuonerakennus
- kasvihuone

Puistoalueelta

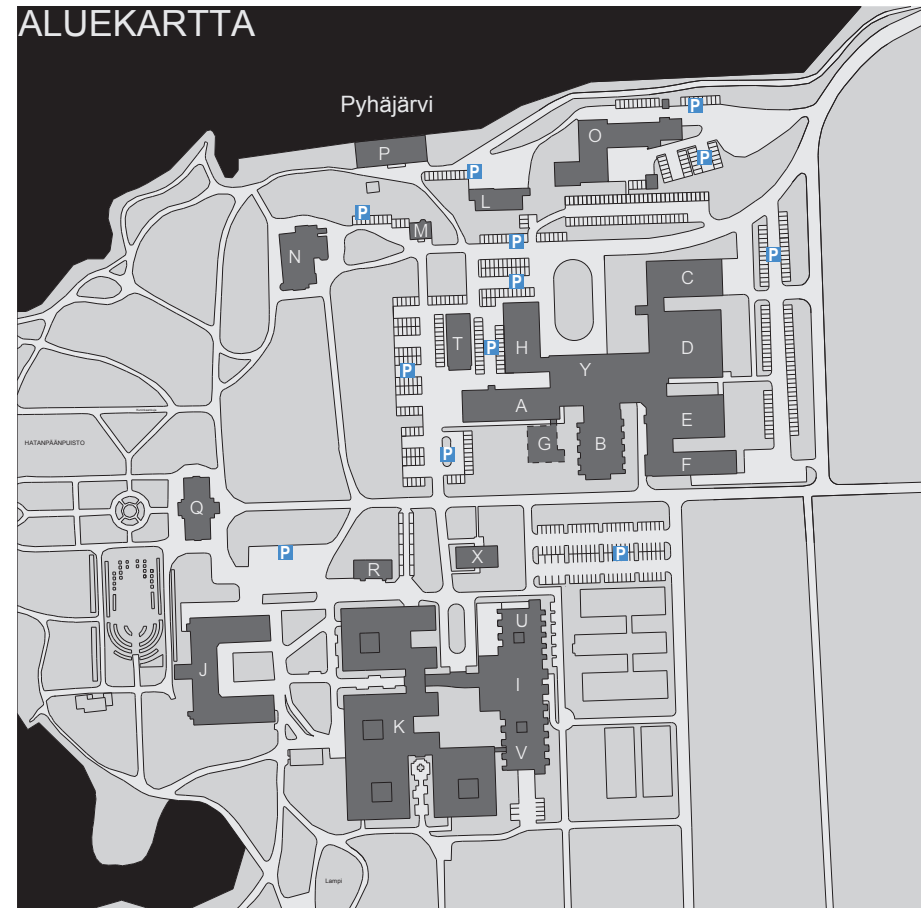
- lääkärin asunto
- kappeli

Pyhäjärven rannasta:

- kirurgisen sairaalan palveluasuinrakennus
- asuinrakennus
- lämmittäjän asunto

HATANPÄÄN ALUEEN NYKYISET RAKENNUKSET

- Hatanpään sairaala (A, B, C, D, E, F, H, T, Y) rakennusvuosi 1935 (Bertel Strömmer)
- Hatanpään puistosairaala (I, K, V, U), ensimmäinen rakennusvaihe 1970-luku
- kartano (Q), rakennusvuosi 1885
- Idmanin huvila, Kotihoito- ja kuntoutuspalvelut Kota N, rakennusvuosi 1898
- kartanon vanha navetta Jukola J (1880-luku?)
- pirttirakennus R, rakennusvuosi 1820
- asuinrakennus, konttori, pienryhmäkoti X, rakennusvuosi 1920 (?)
- lämpökeskus, Kotihoito- asumispalvelut Kota, Aluepalvelut L, rakennusvuosi 1934, Bertel Strömmer
- laitehuoltotila (entinen alilääkärin talo) M, rakennusvuosi 1923, Eetu Murros
- rintaklinikka Rintsikka, sairaala- ja kuntoutuspalvelut, apuvälinekeskus Saku O, rakennusvuosi 1967, Jaakko Ilveskoski
- ateljeetalo (entinen pesularakennus) P, rakennusvuosi 1800-luvun loppu?, laajennus 1934, Bertel Strömmer
- vanha kivikellari (pesularakennuksen edustalla rinteessä)
- kahvila (vanha sauna)
- kasvihuoneet

Alueen nykyisten rakennusten sijaintipiirros.

NYKYISET RAKENNUKSET

1

2

3

4

5

6

7

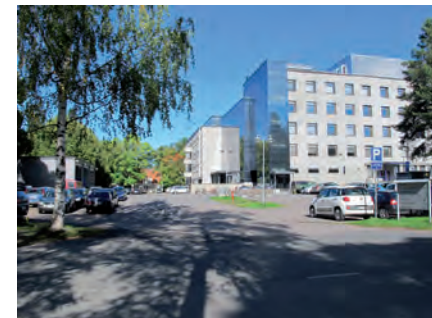
8

9

10

11

12

13

14

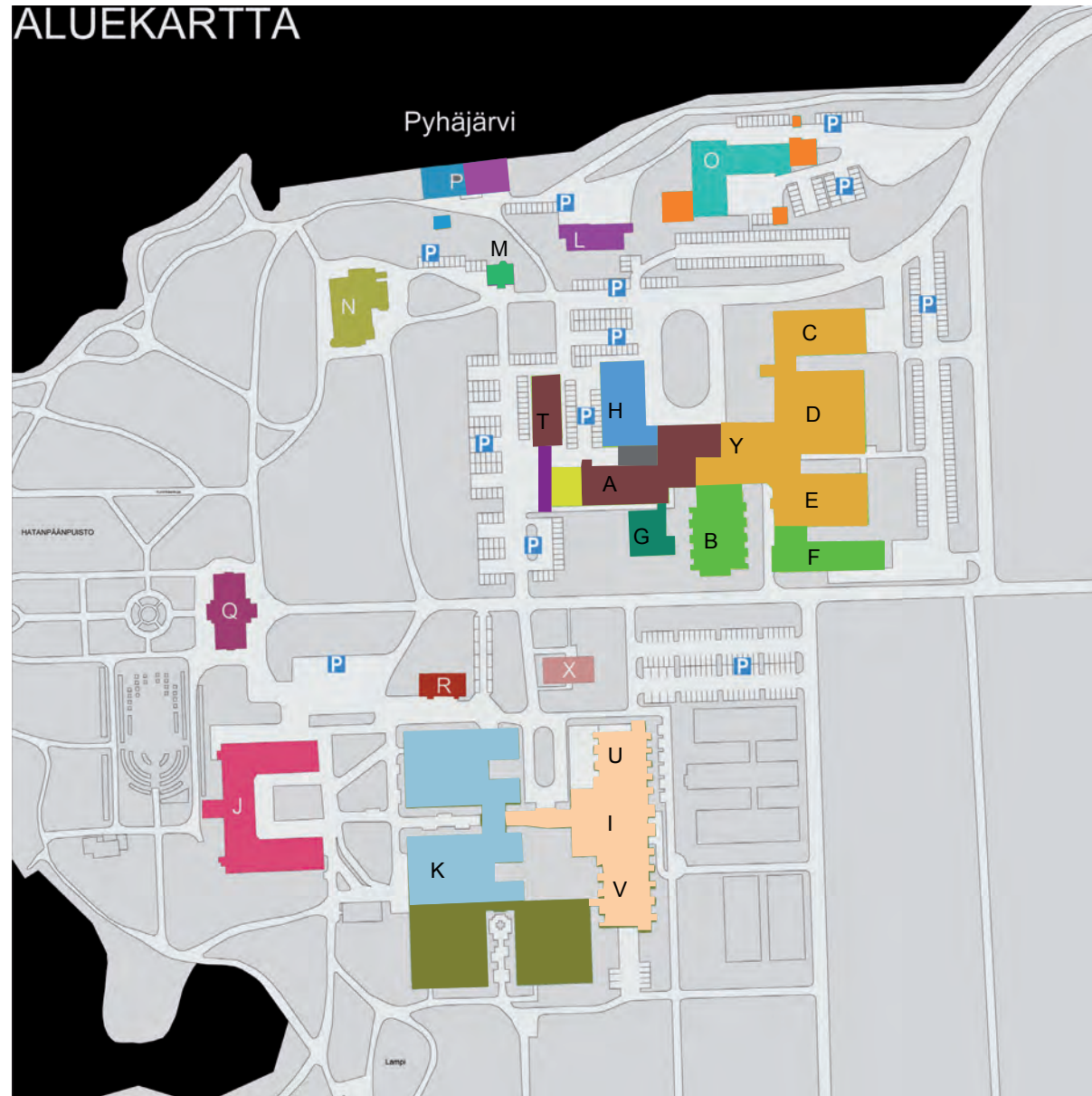
1. Hatanpään kartanon päärakennus Q
2. Navetta / Jukola J
3. Pirttirakennus R
4. Asuinrakennus Puistokoti X
5. Idmanin huvila N
6. Alilääkäriin asunto / laitehuolto / työhönotto M
7. Pesularakennus P
8. Tiilikellari

18

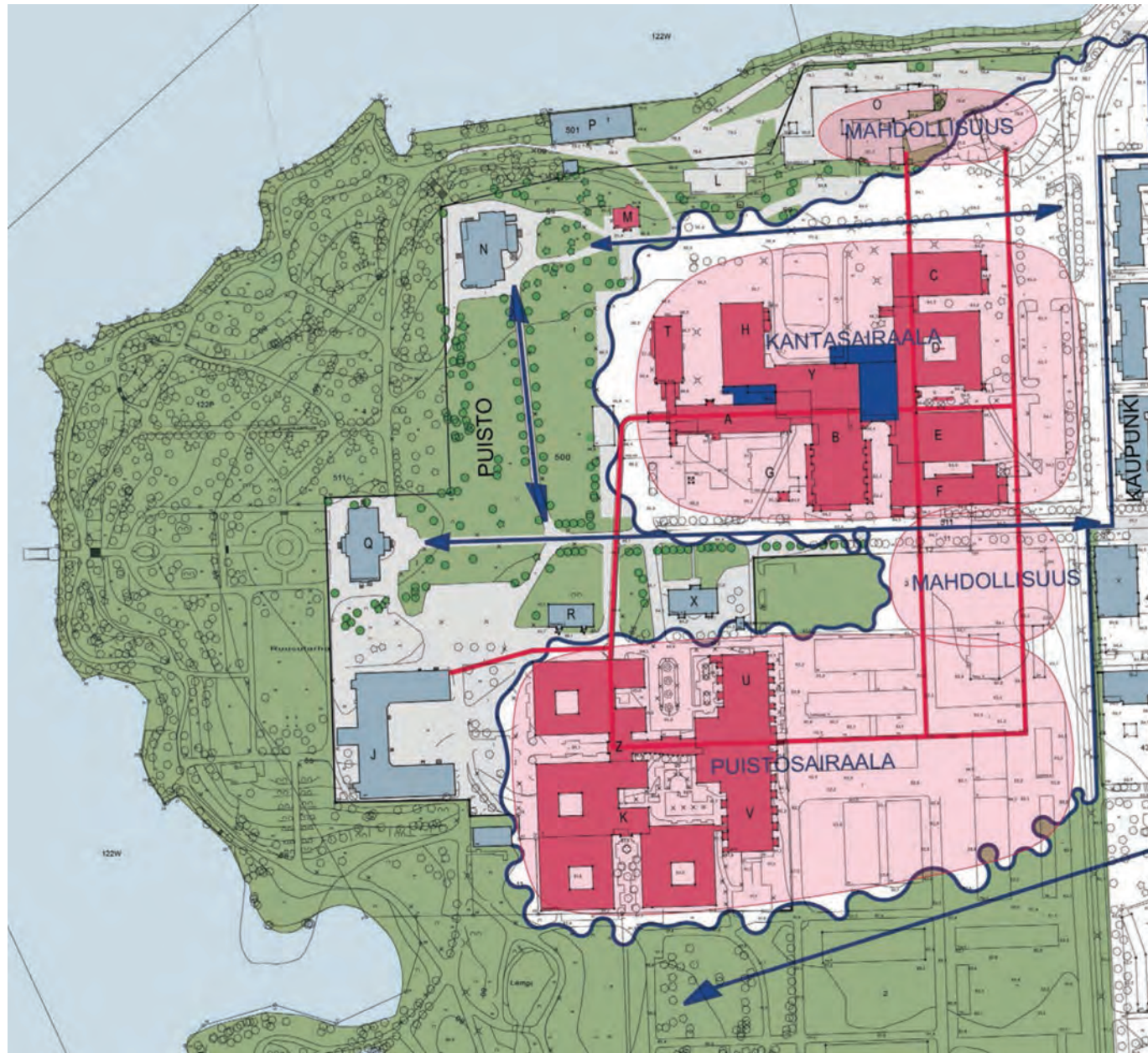
9. Lämpökeskus L
10. Rintaklinikka / Apuvälinekeskus / Apteekki O
11. Hatanpään kantasairaala
12. Hatanpään puistosairaala
13. Ruusukahvio
14. Huoltorakennus Puistosairaalan ja Jukolan välissä

HATANPÄÄN ALUEEN AIKAKERROSTUMAT

ALUEKARTTA

- 1820 Väentupa R
- 1885 Päärakennus Q
- 1880 Navetta J
- 1900 Idmanin huvila N
- 1900? Konttori, asuinrakennus X
- 1900? Pesularakennus P, kivikellari
- 1923 Laitahuolto M
- 1934 Lämpökeskus L , pesulan P laajennus
- 1935 Kantasairaala A, T
- 1967 Rintsikka O (kaupungin laboratoriot)
- 1977 Kantasairaala C, D, E, Y
- 1978 Puistosairaala
- 1979 Kantasairaala
- 1982 Kantasairaala G
- 1985 Kantasairaala B, F
- 1988 Puistosairaala K
- 2000 Kantasairaala H
- 2001 Puistosairaala I, U, V
- 2004 Rintsikka O laajennus
- 2009 Kantasairaala, yhdyskäytävä
- 2014 Kantasairaala

Hatanpään alueen tärkeimmät näkymäakselit. Asemakaavalla suojellut rakennukset on merkitty karttaan harmaalla (paitsi huoltorakennus navetan eteläsiiven alakulmassa). Kartassa on hahmotettu myös tulevaisuuden rakentamispai-
kat ja mahdollisuudet (vaaleanpu-
naiset alueet). Kuvälähde: Hatan-
pään alueen masterplan 2015.

Ortokuva nykyisestä Hatunpään alueesta. Alueen kaakkoiskulmassa näkyvät Tampereen kaupungin kasvihuoneet.

Ilmakuva alueesta 1960-luvulta. Hatänpään puistosairaalaa ei vielä ole rakennettu. Kuvälähde: Hatänpään kartanopuiston käyttö- ja hoito-suunnitelma.

Hatnpään kartano (Gripenberg 1885), Hatnpään puisto (vanhin osa 1700-luvun lopulta) ja Idmanin Huvila (Gripenberg 1898) ovat Hatnpään alueen arvokkaat, asemakaavalla suojellut kohteet.

Lähteet

Painettu kirjallisuus

Hélen, Olli & Seppänen, Jouko: Tampere kartalla. Tampere-seura ry.n 133. julkaisu. Tampere 2015.

Painamaton kirjallisuus

Arkkitehdit Kontukoski ja Arkkitehtistudio Kujala & Kolehmainen Oy: Hatanpään sairaala masterplan 15.10.2015.

Rakennushistoriaselvitykset 2016

Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy / Mikko Suominen:
- Hatanpään sairaala (A, B, C, D, E, F, H, T, Y)

Arkkitehtitoimisto Seija Hirvikallio / Seija Hirvikallio:

- Hatanpään kartano (Q), rhs-selvitys syksy 2015-kevät 2016)
- kartanon vanha navetta Jukola J
- pirttirakennus R
- konttori, pienryhmäkoti X
- lämpökeskus, Kotihoito- asumispalvelut Kota, Aluepalvelut L
- alilääkärin asunto /työhönnotto M
- rintaklinikka Rintsikka, sairaala- ja kuntoutuspalvelut, apuvälinekeskus Saku, apteekki O
- pesularakennus) P

Vanhat asemapiirroksat ja kartat:

Tilakeskuksen arkisto

Rakennusvalvonnan arkisto

Hélen, Olli & Seppänen, Jouko: Tampere kartalla. Tampere-seura ry.n 133. julkaisu. Tampere 2015.

Hatanpään kartanopuiston käyttö- ja hoitosuunnitelma. Maisemasuunnittelu Hemgård. Helsinki 2010.

Voimassa oleva asemakaava

Tampereen kaupungin kaavoitusvirasto.

Ilmakuvat

Tampereen kaupunki

Hatanpään sairaalan masterplan 15.10.2015.

Mustavalkoinen ilmakekuva

Hatanpään kartanopuiston käyttö- ja hoitosuunnitelma. Maisemasuunnittelu Hemgård. Helsinki 2010.

Mustavalkoiset kuvat

Vapriikin kuva-arkisto.

